

สมาคมครุดนตรี (ประเทศไทย)
เอกสารประกอบการอบรม
เรื่อง
มานุษยดุริยางควิทยากับการศึกษาในปัจจุบัน

.....

ความรู้พื้นฐานทางมานุษยดุริยางควิทยา
ปัญญา รุ่งเรือง

คำจำกัดความและความหมาย

Musicology ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ music กับ logos มีความหมายว่า “ความรู้ หรือศาสตร์ทางดนตรี” เมื่อนำเอาอุปสรรคว่า ethno ที่แปลว่า “เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ หรือเผ่าชน” มาเติมเข้าไปข้างหน้ากลายเป็นคำว่า Ethnomusicology จึงมีความหมายถึง “ศาสตร์ หรือความรู้ หรือการศึกษาดนตรีของผู้คน ซึ่งจะเป็นผู้คนที่ไหนก็ได้ ดนตรีอะไรก็ได้ แต่ต้องไม่ใช่ดนตรีแบบฉบับตะวันตก (Classical music)”

คำว่า Ethnomusicology นี้เป็นศัพท์บัญญัติที่เกิดขึ้นสมัยฝรั่งเศสเมืองขึ้น ซึ่งเป็นธรรมดาอยู่เองที่การล่าเมืองขึ้นนั้น พอได้เมืองขึ้นที่ต้องการมาแล้วหรือกำลังล่าอยู่ก็ตาม ผู้ล่าก็จะได้วัฒนธรรมของผู้ถูกล่ามาด้วย และวัฒนธรรมนั้นก็ย่อมจะแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของผู้ล่า บรรดาผู้ล่าทั้งหลายก็จะตื่นตื้นกับวัฒนธรรมใหม่อันไม่เหมือนของตนนั้น ไม่ว่าจะไปในทางบวกหรือทางลบก็ตาม สิ่งที่พบเห็นใหม่ๆ หรือวัฒนธรรมใหม่นั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจ นำมาศึกษา เรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางดนตรี

ผู้เขียนรู้จักคำว่า Musicology เป็นครั้งแรกเมื่อได้เรียนวิชา “ความซาบซึ้งทางดนตรี” (Music Appreciation) กับท่านรองศาสตราจารย์กำธร สนิทวงศ์ เมื่อพ.ศ. 2513 ซึ่งท่านแปลคำนี้ว่า “ดุริยางควิทยา” ส่วนคำว่า “มานุษยดุริยางควิทยา” นั้นเป็นคำที่ผู้เขียนกำหนดขึ้นเองเมื่อประมาณ พ.ศ.2516 โดยถอดมาจากคำว่า Ethnomusicology เพื่อใช้เป็นคู่กันและให้เข้ากันกับคำว่า “ดุริยางควิทยา” ดังกล่าวแล้ว

คำว่า “มานุษยดุริยางควิทยา” เป็นคำประสมแบบสมาสและสนธิประกอบกัน คือ มาจากคำในภาษาบาลีและสันสกฤต 4 คำ ได้แก่คำว่า มานุษย + (ดุริย + องค) + วิทยา คำว่า มานุษย ภาษาสันสกฤต ตรงกับบาลีว่า มานุสส หมายถึงความเกี่ยวข้องกับมนุษย์และคำว่า ดุริย ในภาษาสันสกฤตตรงกับบาลีว่า ตันตริณ ที่ภาษาไทยใช้ว่า ดนตรี เมื่อนำไปสนธิกับ องค หรือ องค์ ที่แปลว่าส่วนหรือตอน ตามหลักการสนธินั้น เมื่อสระอะสนธิกับสระอะ

จะต้องยืดเสียงยาวออกไปเป็นสระอา จึงได้คำใหม่ว่า “ดุริยางค์” นำไปสมาสกับคำว่า *มานุษย* และคำว่า *วิทยา* จึงกลายเป็นคำว่า “มานุษยดุริยางควิทยา” แปลรวมความว่า “ความรู้ หรือ ศาสตร์ หรือการศึกษาอันเนื่องด้วยดนตรีของผู้คน”

คำว่า Ethnomusicology ยังไม่มีศัพท์บัญญัติภาษาไทยจึงมีผู้ใช้กันต่างนานา ถูกหลักภาษาบ้างผิดหลักภาษาบ้าง สละสลวยกะทัดรัดบ้าง ไม่สละสลวยรุงรังบ้างแล้วแต่กรณี เช่น คำว่า *มนุษยวิทยาการดนตรี* *มนุษยดนตรีวิทยา* *ดนตรีเฝ้าชนวิทยา* และ *ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา* เป็นต้น ในที่นี้จะใช้คำว่า “มานุษยดุริยางควิทยา” เป็นหลัก ซึ่งหมายถึง “ความรู้ วิชาการ หรือการศึกษาหาความรู้ด้านดนตรีของมนุษย์ ทั้งในเชิงดนตรีวิทยา มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา โดยศึกษาเรื่องราวทั้งทางดนตรีและทางวัฒนธรรมของมนุษย์ เช่น เหตุผลในการที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นดนตรีของตน คุณลักษณะเฉพาะทางดนตรี การใช้ดนตรีในสังคม ความหมายของดนตรีที่มีต่อผู้คนในสังคมนั้นๆ การดำรงอยู่ ความเปลี่ยนแปลงและการเสื่อมสลายของดนตรีอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *การศึกษาดนตรีใดๆที่มีใช้ดนตรีแบบฉบับตะวันตกในเชิงดนตรีกับวัฒนธรรม* เท่านั้น

มานุษยดุริยางควิทยามีแนวทางและวิธีการศึกษาของตนเองโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นระเบียบวิธีที่เกิดจากการประสมประสาน ศาสตร์สาขาต่างๆเข้าด้วยกัน ดังจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ประวัติความเป็นมาของมานุษยดุริยางควิทยา

มานุษยดุริยางควิทยา เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในทวีปยุโรป โดยชาวตะวันตกเริ่มให้ความสนใจในดนตรีของโลกในราวกลางศตวรรษที่ 18 มานี้เอง โดยมีเรื่องราวทางดนตรีของชาติอื่นๆนอกจากดนตรีของชาวตะวันตกปรากฏอยู่ในพจนานุกรมดนตรีของ รูซโซ (Jean-Jacques Rousseau: Dictionnaire de Musique) ใน ค.ศ. 1768 ต่อมาในปี 1788 วิลเลียม โจนส์ (William Jones) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ดนตรีของฮินดู” (On the Musical of Hindoo) โดยใช้ข้อมูลจากประสบการณ์ของตนเองที่อาศัยอยู่ในเมืองกัลกัตตาประเทศอินเดียมาเป็นเวลานานและมีชัชนารีชื่อ โจเซฟ อมอยท์ (Joseph Amoit) เขียนเรื่อง “ดนตรีจีนในความทรงจำ จากอดีตถึงปัจจุบัน” (The Memory on Chinese, an Ancient Music to the Modern) เมื่อปีค.ศ. 1779

แนวโน้มในการกล่าวถึงดนตรีโลกมีมากขึ้น ในช่วง 70 ปีแรกของศตวรรษที่ 19 และส่วนมากก็จะปะปนอยู่ในงานทางดนตรีตะวันตกทั่วไป ข้อเขียนส่วนใหญ่ไม่มีใครน่าเชื่อถือมากนัก นอกจาก “ประวัติการดนตรีทั่วไป” ของเจ เอฟ เฟติส (J.F.Fetis: General History of Music) ที่เขียนไว้เมื่อปี ค.ศ. 1869 กล่าวถึงดนตรีของประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย ได้แก่ประเทศจีน ญี่ปุ่น อินเดีย และเรื่องราวเบ็ดเตล็ดทางดนตรีของประชาชนในแถบไซบีเรีย เนื่องจากตัวเขาเองมีความเห็นว่า “ประวัติทางดนตรี ก็คือประวัติของมนุษยชาตินั่นเอง”

ในปี ค.ศ. 1880 มีการศึกษาดนตรีของชาติอื่นๆที่มีใช้ดนตรีตะวันตก เรียกกันว่าวิชา ดุริยางควิทยาเปรียบเทียบ (Comparative Musicology) แต่การเสนอแนวทางในการศึกษาด้านนี้เพิ่งจะเริ่มต้นขึ้น ในราวปี ค.ศ.1885 โดย กุโยโต แอ็ดเลอร์ (Guido Adler) ซึ่งได้เสนอแนวคิดในการศึกษาดนตรีสำหรับนักวิชาการ โดยแบ่งการศึกษาดนตรี ออกเป็น 2 ด้านคือ ด้านประวัติศาสตร์ดนตรี และด้านระบบของตัวดนตรี ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา หลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) เนื้อหาด้านทฤษฎี 2) เนื้อหาด้านความงาม และ 3) เนื้อหาด้านการถ่ายทอด นอกจากนี้ยังมีการเสนอ เนื้อหาที่ 4 คือ ด้านดนตรีวิทยาอีกด้วย เช่น มีการกล่าวถึงสาขาดุริยางควิทยาเปรียบเทียบว่า “เป็นการ เปรียบเทียบผลิตผลทางเสียงของดนตรีพื้นเมืองของผู้คนกลุ่มต่างๆกัน ในพื้นที่ต่างๆกัน ตลอดจนความแตกต่างกัน ในพื้นที่และสภาพทางภูมิศาสตร์” เป็นต้น

การศึกษาทางมานุษยดุริยางควิทยาที่มีการศึกษาภาคสนามที่แท้จริง เริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ.1885 โดย คาร์ล สตุมพ์ (Carl Stumpf) ที่ได้ศึกษาดนตรีของอินเดียนแดง เผ่าบัลลา คูลลา ในเขตบริติช โคลัมเบีย ใน การศึกษาภาคสนามนี้ได้รวมทั้งการวิเคราะห์ทางดนตรี ที่เขาได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่อินเดียนแดงเผ่า นี้ได้เดินทางเข้ามาในประเทศเยอรมนีด้วย

การประดิษฐ์เครื่อง Gramophone ในปีค.ศ.1877 มีประโยชน์แก่การศึกษาด้านดนตรีเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ นักฟิสิกส์และนักวิทยาศาสตร์ทางเสียงที่ชื่อ อเล็กซานเดอร์ เจ. เอลลิส (Alexander J. Ellis) มีโอกาสที่จะศึกษา และคิดค้น วิธีวัดระยะขั้นคู่เสียง ขึ้นได้ โดยที่เขากำหนดให้ 1 ช่วงทบ (octave) มีค่าเท่ากับ1200 เซ็นต์ และระยะ ครึ่งเสียงของดนตรีตะวันตกมีค่าเท่ากับ 100 เซ็นต์ ซึ่งได้ถือเป็นบรรทัดฐานมาจนปัจจุบันนี้ ผลงานสำคัญนี้ เอลลิส เสนอไว้ในเอกสารชื่อ On the Musical Scales of Various Nation

ในปี ค.ศ.1890 J. Walter Fewes ได้บันทึกเสียงอินเดียนแดงเผ่า Pasamaquoddy ในรัฐเมนและต่อมา ก็ได้ บันทึกเสียงของเผ่า Zuni ในรัฐนิวเม็กซิโก การบันทึกเสียงนี้นับเป็นการบันทึกเสียงภาคสนามรุ่นแรกๆในการ ทำงานเชิงมานุษยดุริยางควิทยา

ในปี ค.ศ.1891 มีการตีพิมพ์โน้ตเพลงของอินเดียนแดงเผ่าซูนี (Zuni) ที่ถ่ายทอดออกมาจากการบันทึก เสียง ภาคสนามเป็นครั้งแรก โน้ตเพลงเหล่านี้ถอดโดย Benjamin Ives Gilman ชาวยุโรปและนักวิจัยคนอื่นๆ ก็ได้ ออก บันทึกเสียงภาคสนามเช่นเดียวกัน ได้แก่ Bela Vikar ชาวฮังการี (1896) และ Evgeniya Linyova ชาวรัสเซีย

การคิดค้นทางวิทยาศาสตร์ก้าวหน้ามากขึ้น เครื่องบันทึกเสียงทรงกระบอก (Cylinders) ของเอ็ดิสัน ได้รับการ พัฒนาขึ้น มีการสร้างหีบเสียงขึ้นได้ประมาณปี1950 จนสามารถจัดตั้ง“หอเอกสาร” (Archive) เพื่อเก็บหลักฐาน ทางดนตรีขึ้นได้ และต่อมาภายหลังมีการคิดค้นเครื่องบันทึกเสียงที่แท้จริงขึ้นได้ในราวปี 1950 เศษ ทำให้วิธีการ เก็บหลักฐานทางเสียงเปลี่ยนไปจากเดิมจนสิ้นเชิง

หอเอกสารแห่งแรกของโลกคือ Vienna Academy's Phonogramme - Archive ตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1899 และใช้งานได้เต็มที่ในปีค.ศ.1901 ต่อมาในปีค.ศ.1900 ได้มีการตั้งหอเอกสารที่ปารีสซึ่งเป็นของของสมาคมนักมานุษยวิทยาขึ้น ที่นี่เองที่เป็นสถาบันที่ คาร์ล สตุ้มพ์ เริ่มสะสมหลักฐานทางดนตรีทั้งเอกสารและเสียงจนเป็นผลให้เกิด Phonogramme-Archive of the Psychological Institute แห่งมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ในปี ค.ศ.1905 ซึ่ง Erich von Hornbostel เป็นผู้อำนวยความสะดวกเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาทางดนตรีชาติพันธุ์วิทยามาจนทุกวันนี้

สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยาในสหรัฐอเมริกา เริ่มต้นขึ้นก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยได้มีการศึกษาดนตรีพื้นเมืองอินเดียแดงของชนเผ่าต่างๆและมีการบันทึกภาคสนาม โดยนักมานุษยดุริยางควิทยา 2 – 3 คน ได้แก่

- Franz Bous ศึกษาดนตรีอินเดียแดงเผ่า Kwakuit ในปี ค.ศ.1859
- Livingstone Farrand ศึกษาดนตรีของเผ่า Quileute และเผ่า Quinault ในปี ค.ศ.1898
- Frank Speck ศึกษาดนตรีอินเดียแดงเผ่า Creek and Yuchi ในปี ค.ศ.1905
- Joseph K. Dixon ศึกษาดนตรีอินเดียแดงเผ่า Crow ในปี ค.ศ.1908

หอเอกสารรุ่นแรกๆที่มีการจัดตั้งขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาได้แก่ Bureau of American Ethnology ที่กรุงวอชิงตัน The American Museum of Natural History ในกรุงนิวยอร์ก Field Museum of Natural History ที่ชิคาโก และ Peabody Museum of Harvard University

ในรัสเซีย ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชื่อ A Musical Ethnography Commission ที่มหาวิทยาลัย มอสโคว์ ขึ้นเมื่อปีค.ศ.1900 เพื่อเป็นการศึกษาดนตรีพื้นเมืองของรัสเซีย มีการบันทึกเสียง ถอดโน้ต เพลงและวิเคราะห์ดนตรีกันอย่างเป็นวิทยาศาสตร์

ศูนย์กลางในการเสนอความคิดและผลงานของนักมานุษยดุริยางควิทยานานาชาติในยุคนี้ยังมีไม่มากนัก และยังไม่ค่อยมีผลงานทางวิชาการมากอย่างปัจจุบัน ที่สำคัญก็คือการเสนอผลงานทางนิตยสาร ได้แก่ International Musical Society ที่ดำเนินการโดย Comparative Musicology Section ซึ่งมี Erich von Hornbostel เป็นประธาน ฮอร์นบอสเทลเคยเข้าร่วมการประชุมนานาชาติที่กรุงเวียนนาในปี ค.ศ.1909 ที่ปารีสปี 1911 และที่ลอนดอนในปี 1914

หลังจากปี ค.ศ.1914 เป็นต้นมาหอเอกสาร Vienna Academy's Phonogramme-Archive ในกรุงเวียนนาเสื่อมโทรมลง แต่ที่กรุงเบอร์ลินกลับเป็นปึกแผ่นขึ้น ในระยะหลังๆมีการศึกษาดนตรีพื้นเมืองของชาวอินเดียแดง และเอสกิโมในทวีปอเมริกาเพิ่มมากขึ้น โดยนักมานุษยดุริยางควิทยาจากมหาวิทยาลัยเยลและมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง สถานการณ์ทางมานุษยดุริยางควิทยาเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากนักมานุษยดุริยางควิทยาต่างก็เข้าไปศึกษาดนตรีในทวีปต่างๆนอกทวีปยุโรปมากขึ้น เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูปกลายเป็น

เครื่องมือที่จำเป็น และเป็นเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกทางการศึกษาอย่างยิ่งยวด ในช่วงนี้ได้มีการศึกษาในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับกระบวนการของชาติ และสังคมมากยิ่งขึ้น

ในสหรัฐอเมริกา มีการจัดตั้ง “สมาคมนักมานุษยดุริยางควิทยา” (Society for Ethnomusicology, ใช้ อักษรย่อ SEM) ขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1949 อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่สนใจในด้านนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบทความที่นำเสนอทางนิตยสารของสมาคม การประชุมสัมมนาประจำปี ที่หมุนเวียนไปจัดตามรัฐต่างๆ รวมทั้งในประเทศแคนาดา ให้ประโยชน์ทั้งแก่นักวิชาการท้องถิ่นและทั่วโลก สมาคมนี้มีสมาชิกทั่วโลกจำนวนหลายพันคน ทั้งประเภทส่วนบุคคลและประเภทสถาบัน

ผลของสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้มีนักมานุษยดุริยางควิทยาจากทวีปยุโรปโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเยอรมนี อพยพโยกย้ายไปตั้งหลักแหล่งในสหรัฐอเมริกา และกลายเป็นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในสาขาวิชานี้ ได้แก่ George Herzog, (อาจารย์ของ Bruno Nettl), Laus P. Washmann และ Charl Seeger ผู้ซึ่งต่อมา มีอิทธิพลโดยตรงต่อสาขามานุษยดุริยางควิทยาในสหรัฐอเมริกา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีช่วยให้การบันทึกและเก็บข้อมูลปฐมภูมิเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านเสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวทั้งแบบฟิล์มภาพยนตร์ และภายหลังคือวีดิทัศน์ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างดีเยี่ยม

ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีความเปลี่ยนแปลงทางแนวคิดทางมานุษยดุริยางควิทยาบางประการ ได้แก่ ความขัดแย้งเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทเพลง การบันทึกเสียงดนตรี และถ่ายทอดออกเป็นตัวโน้ต เพราะมีนักมานุษยดุริยางควิทยาบางคนเห็นว่า การถอดเพลงลงเป็นโน้ตสากลไม่สามารถบันทึกบทเพลงของชนเผ่าต่างๆได้อย่างถูกต้องจริงๆ เพราะโน้ตสากลไม่มีสัญลักษณ์มากเพียงพอที่จะบันทึกลักษณะทางดนตรีที่แตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบเสียงและระดับเสียง เพราะแบบแผนเฉพาะอย่างของดนตรีแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันออกไป และเนื่องจากตัวโน้ตแสดงออกเพียงลักษณะสำคัญบางประการ แต่ละวันบางส่วนที่ไม่สามารถบันทึกได้ไว้ นอกจากนั้นผู้วิจัยยังไม่อาจจะตัดสินใจได้ว่าอะไรสำคัญ อะไรไม่สำคัญ เนื่องจากไม่ใช่บุคคลในวัฒนธรรมนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ฝ่ายที่เห็นความสำคัญของการบันทึกโน้ตก็ได้โต้แย้งว่า การบันทึกโน้ตเพลงร่วมกับการใช้แผนภูมิแสดงระดับความสูงต่ำของเสียง (Melograph) แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์พร้อม ก็มีค่าพอที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายเปรียบเทียบเรื่องราวของเสียง ที่ต้องรับรู้ด้วยโสตประสาท ทำให้เข้าใจได้ด้วยจักขุประสาทในแง่ของการให้รรถาธิบายในเชิง **ชาติพันธุ์วรรณลักษณ์** (Ethnography) ในช่วงนี้การศึกษาอย่างละเอียดละออที่สุดในแง่มานุษยดุริยางควิทยาในกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแบบมุขปาฐะ (Oral tradition) ก็คือการศึกษาดนตรีที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางสังคม วัฒนธรรมและบทบาทหน้าที่ของดนตรีในวัฒนธรรมนั้นๆ

หลังจากปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ความสนใจทางการศึกษาดนตรีมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างในแง่ที่ว่า ดนตรีเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร หรือระบบการสื่อสาร จึงมีแนวคิดใหม่เกิดขึ้นได้แก่แนวคิดของกลุ่ม Post-modernist

ที่หันเหความสนใจไปในแง่ของ “ความหมายของดนตรี (musical meaning)” มากกว่าตัวดนตรีเอง มีผู้เห็นด้วยกับแนวคิดนี้มากขึ้นทุกทีๆ แต่ถึงกระนั้นแนวคิดเกี่ยวกับประวัติ ศาสตร์และแหล่งดั้งเดิมของดนตรีก็ยังไม่หมดไปเสียทีเดียว

กลุ่มที่เรียกว่า Post-modernist ที่มีความคิดเห็นแตกต่างออกไปจากความคิดหลักของนักมานุษยดุริยางควิทยาส่วนใหญ่ ที่ให้ความสนใจในแง่ทฤษฎี ความคิดเชิงปรัชญา และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างดนตรีกับปรัชญา ชอบใช้ภาษาหรรษา เข้าใจยาก คลุมเครือ ปฏิเสธการศึกษาดนตรีในเชิงดนตรีวิทยา กลุ่มนี้มีแนวคิดแตกแยกออกไปหลายทางมีแนวโน้มในความสนใจเรื่องดนตรีกับความเป็นผู้ชายผู้หญิงมากขึ้น ซึ่งก่อตัวมาจากนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาสตรีแล้วลุกลามไปในหมู่ผู้ชาย นอกจากนี้ก็ยังมีพวกพ้อฝืนหรือที่บางคนเรียกว่าพวกไม่ติดดิน (Balloon Ethnomusicologist) อีกด้วย

บทสรุปพัฒนาการทางมานุษยดุริยางควิทยา¹

ประมาณหนึ่งศตวรรษมาแล้วที่ “มานุษยดุริยางควิทยา” (Ethnomusicology) รู้จักกันในชื่อ “ดุริยางควิทยาเปรียบเทียบ” (Comparative musicology) กว่าสาขาวิชาอื่นได้พัฒนาการอย่างเป็นรูปเป็นร่าง ชัดเจนก็ในรอบ 30 กว่าปีที่ผ่านมาเอง พัฒนาการที่กล่าวนี้ก็คือการประสมประสานระหว่างทฤษฎี และวิธีการของ “วิชาชาติพันธุ์วิทยา” กับ “วิชาดุริยางควิทยา” (Ethnography and Musicology) กล่าวโดยสรุปก็คือ สาขาวิชานี้มีความมั่นคงขึ้นมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยที่ “นักดุริยางควิทยา” และ “นักมานุษยวิทยา” ให้ความสำคัญในการศึกษาดนตรีพื้นเมืองและดนตรีอื่นๆที่ไม่ใช่ดนตรีตะวันตก ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมอื่น ๆ มากขึ้น ในทวีปยุโรปก็มีการเปิดสอนรายวิชานี้ในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง

ในช่วงทศวรรษแรก เริ่มจากปีคศ. 1960 ซึ่งสาขาวิชานี้ได้เจริญเติบโตขึ้นมาอาจเทียบได้ว่าเป็นวัยเด็กและวัยรุ่นตามลำดับนั้น เป็นระยะเวลาเกือบ 100 ปี หลังจากที่ A.J. Ellis, Carl Stumpf, และ Erich Von Hornbostel ได้เริ่มต้นสาขาวิชาที่เรียกว่า “ดุริยางควิทยาเปรียบเทียบ” ซึ่งในยุโรปเริ่มต้นด้วย วิชาดุริยางควิทยาตามแบบ Guido Adler แต่ในสหรัฐอเมริกาเริ่มต้นด้วยมานุษยวิทยาตามแบบ Franz Boas ตกปลายศตวรรษลูกศิษย์ลูกหาของท่านเหล่านี้ เช่น Alan Merriam, Bruno Nettl ก็ได้ไปเปิด สอนวิชานี้ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ บุคคลสำคัญคนหนึ่งคือ Mantle Hood ซึ่งเรียนกับ Japp Kunst ได้เปิดสอนหลักสูตรนี้ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติขึ้นที่ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย และคนสำคัญรุ่นถัดมาก็ คือ William Malm และเพื่อนในรุ่นเดียวกัน

ระยะนี้เป็นระยะที่เรียกว่า “ความเป็นไปได้ หรือ Positivism” เป็นการศึกษาที่มีความเป็น “ปรนัย” ในแนวทางที่เป็น “วิทยาศาสตร์” ทฤษฎีและรูปแบบของการวิจัยสาขานี้เริ่มพัฒนาขึ้น เช่น การศึกษา ภาคนาม ในด้านวิธีการ

¹ เก็บความและเรียบเรียงจาก SCHUURSMA, ANN ใน **Ethnomusicology Research**

เนื้อหา และการแสดงออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาดนตรีในเชิงวิทยา ศาสตร์ เช่น กระบวนการวิเคราะห์ ดนตรี การวิเคราะห์โน้ตเพลงที่ถอดมาจากการศึกษาภาคสนาม โดยมีการใช้เครื่อง Melograph ในช่วงนี้เป็นระยะ ที่ก้าวมาเป็นสาขา “มานุษยดุริยางควิทยา” ที่แท้จริง และยังสามารถพยากรณ์ถึงแนวโน้มในอนาคตของสาขานี้ได้ ด้วย นักมานุษยดุริยางควิทยาอย่าง Hood และ Merriam มีความขัดแย้งทางความเห็นกับ Mieczyslaw Kolinski ที่เพิ่งอพยพมาจากทวีปยุโรป

อาจกล่าวได้ว่าตอนปลายของศตวรรษนี้เป็นการสิ้นสุดยุคของ นักมานุษยดุริยางควิทยายบนเก้าอี้ (Armchair - ethnomusicology) เนื่องจากมีแนวคิดใหม่ทั้งด้านความคิดรวบยอดและวิธีการตามที่ Alan Lomax เรียกว่า Cantromatics การศึกษาภาคสนามเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสิ้นสุดของ Armchair- ethnomusicology อย่างแท้จริง มีการวางแนวทางการศึกษาด้านมานุษยดุริยางควิทยาไว้อย่างเป็นระบบ การถ่ายภาพยนตร์มีบทบาทที่มีคุณค่าต่อการเก็บข้อมูลในการศึกษาภาคสนามมาก แต่ก็ไม่อาจจะทดแทนเครื่องบันทึกเสียงได้เสียทีเดียว นอกจากนั้นยังมีการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเสียงพูดกับบทเพลงด้วย

ในรอบทศวรรษที่สอง เริ่มต้นจากปี ค.ศ.1970 มีการใช้ความรู้ทางด้านภาษาศาสตร์และด้านจิตลักษณะ วิเคราะห์ และมีการศึกษาเรื่องสัญลักษณ์ (Semiotic, Semiology) นำโดย Jean-Jacques Nattiez โดย มุ่งศึกษาดนตรีในเชิง “อัตนัย” นักวิชาการบางคนยังสนใจใช้วิธีการของภาษาศาสตร์ด้วย โดยมีแนว คิดว่ารูปแบบของภาษาน่าจะมี ส่วนในการการวางรากฐานทางดนตรีบ้าง

การศึกษาวิจัยภาคสนามทวีความสำคัญยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเชิงพฤติกรรมในภาค สนาม ด้าน วัฒนธรรมของมนุษย์ มนุษยวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา สังคมวิทยา คติชนวิทยา และจิตวิทยา ซึ่งล้วนแต่มีส่วนในการ วางรูปแบบเพื่อการศึกษาภาคสนามทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสาขาคติชนวิทยาและมนุษยวิทยา ซึ่งเป็นเรื่องที่ พุดกันมากใน Society for Ethnomusicologist ในที่ประชุมทางวิชาการในช่วงนี้เองที่เครื่องบันทึกวีดิทัศน์เข้ามา แทนที่เครื่องถ่ายภาพยนตร์ ทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นของสาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยาในเมือง (Urban-ethno musicology) โดยการนำร่องของ Adelaide Reyes Schramm ที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย

ความสนใจในการศึกษาทางมานุษยดุริยางควิทยาด้านต่างๆเพิ่มขึ้นมากเช่น ศึกษาการแสดงชนิดเดียว กันหรือ เพลงเดียวกันหลายๆแบบ หลายๆครั้ง ลีลาทางดนตรี (Style) กระบวนการเปลี่ยนแปลงของดนตรี ความหมายของ ดนตรี คุณค่าของดนตรี และคุณธรรมทางดนตรี เป็นต้น มีการศึกษาในหัวข้อดนตรี ที่เป็นนานาชาติ หรือความเป็น สากลของดนตรีด้วย

ช่วงทศวรรษที่สาม เริ่มต้นจากปี ค.ศ.1980 การออกหนังสือ The New Grove Dictionary of Music and Musicians ถือเป็นบทสรุปของการศึกษาดนตรีโลก เพราะเป็นสารานุกรมทางดนตรีที่มีการศึกษาวิเคราะห์ดนตรี

ต่างๆทั่วโลกไม่เพียงแต่ดนตรีตะวันตกเท่านั้น มีการศึกษาในเชิงความรู้ด้านมานุษยวิทยา (Cognitive anthropology) มากขึ้น มีการศึกษาด้านระบบของสัญลักษณ์เพิ่มขึ้น นอกจากนั้น ยังมีการเริ่มต้นศึกษาที่เกี่ยวกับเพศ (Gender) รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับดนตรีอีกด้วย

ในช่วงนี้ คติชนวิทยาส่งผลให้มีแนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติพันธุ์วรรณลักษณ์” (Ethnographic)” รวมทั้งส่งผลกระทบต่อให้นักวิจัยภาคสนามต้องกลายเป็นนักดนตรีไปด้วย เนื่องจากความรู้ทางดนตรีเป็นส่วน สำคัญที่ทำให้การวิเคราะห์ดนตรีสะดวกขึ้น และยังมี การหยิบยืมแนวคิดด้านอื่นๆ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ และคติชนวิทยา มาใช้ด้วย นอกจากนี้ก็ยังมี ความสนใจในเรื่องการศึกษา เชิงประวัติ ทั้งที่เป็นตัวประวัติศาสตร์เองและการตีความเชิงประวัติ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เคยมีมาก่อนแล้วในอดีต

แนวคิดของนักมานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยา

ในการสร้างทฤษฎีและวิธีการของตัวเองนั้น สาขาวิชามานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยา ได้หยิบยืมแนวทางการ ศึกษาของสาขาวิชาการอื่นๆมาปรับปรุงใช้ Guido Adler ชาวออสเตรียกล่าวว่า วิชาคติชนวิทยาเปรียบเทียบกับสาขาหนึ่งของคติชนวิทยาและทั้งสองสาขานี้ต่างก็มีความสำคัญเท่าเทียมกัน” แต่ในอเมริกาอาจกล่าวได้ว่า มานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยา พัฒนามาจาก มานุษยวิทยา ตามแนวปฏิบัตินิยมของ Franz Boas ทั้งสองแนวทางนี้มีแนวคิดที่เทียบเคียงกันได้ดังนี้คือ

1. คติชนวิทยาศึกษาหาข้อเท็จจริงเชิงเดี่ยวแต่มานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยา มุ่งหาข้อเท็จจริงทั้งเชิงเดี่ยว และเชิงซ้อน จากการศึกษาภาพรวมในตัวเอง
2. คติชนวิทยาเฟื่องฟูที่การศึกษาพัฒนาการเชิงประวัติ แต่มานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยาใช้ทั้งการ ศึกษาเชิงประวัติ และการสังเคราะห์สิ่งต่างๆเข้าด้วยกัน
3. นักคติชนวิทยาจัดอยู่ในพวก นักมานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยาบนเก้าอี้ (Armchair ethnomusicology) แต่นักมานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยา มุ่งเน้นที่การศึกษาภาคสนาม
4. นักมานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยาสายเยอรมัน นิยมใช้ความรู้จากศาสตร์หลายสาขา แต่นักมานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยาสายอเมริกัน นิยมใช้วิธีการของมานุษยวิทยามากกว่า
5. ทั้งนักมานุษยวิทยาเชิงคติชนวิทยาเยอรมันและอเมริกัน ต่างก็ให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมมุขปาฐะ แม้ว่าแต่เดิมจะมุ่งแต่เพียงดนตรีที่มีใช้ตะวันตกและดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งมักจะเป็นดนตรีของพวกเขาอินเดียแดง

6. ทั้งสองค่ายมีแนวคิดร่วมกันในด้านการเปรียบเทียบ ถึงแม้ว่านักดุริยางควิทยาจะสนใจในการ ศึกษา คุณลักษณะ และความสลับซับซ้อนของวัฒนธรรมมากกว่า ซึ่งแรกๆก็เป็นแต่เพียงในบางพื้นที่ แต่ต่อมาก็กลายเป็นระดับโลก แต่นักมนุษยดุริยางควิทยาให้ความสนใจในแง่ของการถ่ายโยงทางวัฒนธรรม มากกว่า
7. นักมานุษยดุริยางควิทยาให้ความสำคัญในการวิเคราะห์เสียงดนตรีมากกว่านักมนุษยวิทยา
8. ทั้งสองสาขาให้ความสำคัญด้านการอนุรักษ์ดนตรีเท่าเทียมกัน
9. นักมานุษยดุริยางควิทยา ให้ความสำคัญทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับวัฒนธรรมของมนุษย์ แต่นักมนุษยวิทยาไม่ให้ความสำคัญดังกล่าว

รูปแบบหลักๆทางความคิดที่มาจากศาสตร์สาขาต่างๆ ได้แก่แนวคิดเชิง “ทฤษฎีวิวัฒนาการ” (จากมนุษย วิทยา และคติชนวิทยา) “การแพร่กระจาย” (จากมนุษยวิทยาและคติชนวิทยา) “ประโยชน์ใช้สอยและโครงสร้าง” (จาก มนุษยวิทยา) “รูปแบบโครงสร้างและการถ่ายโยงทางวัฒนธรรมของคนหลายช่วงอายุ” (จากภาษาศาสตร์) “ลาย ลักษณะเพื่อการสื่อสาร” (จากภาษาศาสตร์) แนวคิดเกี่ยวกับ “การแบ่งแยกระหว่าง คนนอก (Etic) กับ คนใน (Emic) ในวัฒนธรรมหนึ่งๆ” (จากภาษาศาสตร์) และแนวคิดเกี่ยวกับ “ความเคยชินในการปฏิบัติแบบซ้ำซาก (Homothetic revival)” จากมนุษยวิทยา เป็นต้น

นานนับศตวรรษก่อนที่ Japp Kunst (1950) จะบัญญัติศัพท์ “Ethnomusicology” ขึ้นมา การศึกษาทางดุริยางค วิทยาก็ได้รวมเอาการศึกษาเกี่ยวกับดนตรีพื้นเมือง และดนตรีอื่นที่มีโชตนตรีตะวันตกไว้บ้างแล้ว โดยในยุคแรกๆ รวมไว้ในส่วนของดนตรีแบบชาตินิยมและการศาสนา จนกระทั่งถึงปี ค.ศ.1980 นักดุริยางควิทยาจำนวนมาก ก็ยัง ไม่สนใจดนตรีในวัฒนธรรมอื่นๆอย่างจริงจัง เว้นไว้แต่ว่ามันจะส่งผลต่อการเรียนรู้หรือช่วยการสร้างสรรคศิลปะ การดนตรีของตะวันตกเท่านั้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สาขาดนตรีวิทยา มีการศึกษาวัฒนธรรมทางดนตรีเชิงประวัติ การวิเคราะห์ สุนทรียภาพ และการวิจารณ์ และเมื่อไม่นานมานี้เองเป็นที่ทราบกันว่าการ ศึกษาแบบสหวิทยาการในเชิงสหสัมพันธ์นั้น นำไปสู่ ความรู้ความเข้าใจในศิลปะและการแสดงดนตรีมากยิ่งขึ้น จึงได้ให้ความสำคัญและมีการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่าง ดนตรีวิทยากับมานุษยดุริยางควิทยาอย่างจริงจัง

The New Grove Dictionary of Music And Musicians คือจุดเริ่มต้นของพัฒนาการด้านนี้ จึงมีการนำเอา แนวทางของมานุษยดุริยางควิทยาไปเพิ่มเติมในการศึกษาทางดุริยางควิทยาด้วย ซึ่งส่งผลดีต่อหลักการและวิธีการ ทางดุริยางควิทยาเป็นอันมาก นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆตาม มาด้วย ได้แก่ Asian music (1968), Popular Music and Society (1972), Latin American Music Review (1980) และ American Music (1983) เป็นต้น

บทสรุป การวิจัยสาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยาในปัจจุบันของสหรัฐอเมริกา การใช้แนวทางที่อธิบายเรื่องราวทางดนตรีโดยใช้ตัวนักวิชาการเองเป็นศูนย์กลาง เช่น การวิเคราะห์ การประเมินค่า และการตีความจากข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับดนตรี และผลิตผลทางดนตรีมีแนวโน้มลดลง แต่การศึกษาวิจัยเพื่อหาแบบแผนในความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งต่างๆ แบบสหวิทยาการกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นอกจากนั้น แนวคิดแบบ “อัตนัย” ในเชิงวิทยาศาสตร์การดนตรีก็ลดลงด้วย แต่การประสมประสานการวิจัย กับการเรียนรู้วัฒนธรรมและความงอกงามทางปัญญาของมนุษยชาติ (เช่น ภูมิปัญญาของมนุษย์ การเรียนรู้ความหมายของดนตรี และทักษะการปฏิบัติ) กลับกลายเป็นเป็นกุญแจดอกสำคัญในการทำวิจัย ทางมานุษยดุริยางควิทยาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ปรัชญาและแนวคิดทางดุริยางควิทยาและมานุษยดุริยางควิทยา

มนุษย์ตามส่วนต่างๆของโลกมีวัฒนธรรมแตกต่างกันไป เนื่องมาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ความสูง ภูมิอากาศและพืชพรรณธรรมชาติ ที่ทำให้สภาพทางกาย เช่น โครงสร้างของร่างกาย หน้าตา ผมเผ้า ผิวพรรณ ของผู้คนเป็นไปตามความเหมาะสมแก่สภาพที่เกิด ที่อยู่ แม้แต่ธรรมชาติในการฟังเสียงและการออกเสียงก็ต่างกันไป แม้ว่าเสียงจะเกิดจากแหล่งกำเนิดที่ไม่ต่างกันก็ตาม และเมื่อยิ่งมนุษย์มีความก้าวหน้าจนสามารถประดิษฐ์คิดสร้างสิ่งต่างๆ ตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เกิดขนบ ธรรมเนียม ประเพณี ที่สอดคล้องคล้อยตามวิถีชีวิตที่เหมาะสมตามสภาพความเป็นอยู่ของตนๆ ก่อให้เกิดแนวคิด ปรัชญา และความเชื่อ เป็นเครื่องควบ คุมสังคม จัดระเบียบของสังคมแล้ว ก็ยิ่งทำให้วัฒนธรรมของมนุษย์แต่ละส่วนของโลกมีความแตกต่างกันออกไปมากยิ่งขึ้น และนอกจากความจำเป็นทางกายต่อการดำรงอยู่ของชีวิตแล้ว มนุษย์ก็ยังต้อง การเครื่องจรโลงใจด้วย ดังนั้นดนตรีและศิลปะต่างๆจึงมีบทบาทอันสำคัญ ทั้งบทบาทด้านศาสนา เช่น การบวงสรวงบูชา การขับกล่อม และเพื่อความบันเทิงต่างๆทั้งเป็นการส่วนตัวและหมู่คณะ ตลอด จนเป็นหลักในการแสดงละคร ฟ้อนรำด้วย

ศิลปะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าชน การเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เคารพนับถือในคุณค่าความเป็นมนุษย์ของกันและกันมากยิ่งขึ้น การเรียนรู้ธรรมชาติและแนวคิดทางดนตรีของประชากรแต่ละส่วนของโลก การได้รู้จักการสร้างสรรค์ทางดนตรี การใช้ดนตรี บทบาทของคนทำดนตรีและหน้าที่ของดนตรี ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางดนตรีในสังคม จึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาของประชาคมโลกในปัจจุบัน การศึกษาดนตรีมีแนวทางที่สำคัญ 2 แนวทาง คือ นอกจากเรียนรู้ด้านทฤษฎีดนตรีและการปฏิบัติดนตรีแล้ว ยังต้องเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมของมนุษย์ด้วย นั่นก็คือ การเรียนรู้ทั้งทางด้านดุริยางควิทยา (Musicology) และทางด้านมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) นั่นเอง

ในการพิจารณาถึงปรัชญา และแนวคิดทางดุริยางควิทยาและมานุษยดุริยางควิทยานั้น ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้งระหว่าง 2 สาขาวิชานี้ว่า *ดุริยางควิทยา* กับ *มานุษยดุริยางควิทยา* มีความแตกต่างกันอย่างไร และมีแนวทางในการดำเนินการศึกษาหาความรู้ต่างกัน หรือคล้ายคลึงกันอย่างไร ข้อแตกต่างระหว่าง 2 สาขาวิชานี้ก็คือ

ดุริยางควิทยา (Musicology) ตามแนวคิดทางตะวันตก เป็นการศึกษาถึงประวัติศาสตร์การดนตรี นักดนตรี สังคีต กวีและผลงาน ตลอดจนการบรรเลง คุณลักษณะด้านต่างๆของบทเพลงแต่ละบท ที่คีตกวีได้สร้างไว้ในอดีต ซึ่งเจาะจงเฉพาะการดนตรีที่เป็นศิลปะแบบฉบับของตะวันตก (Musical art) โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารที่เป็นหลักฐานทางดนตรีโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือโน้ตเพลง

สรุปได้ว่า วิชาดุริยางควิทยา

1. มุ่งศึกษาเรื่องราวของตัวดนตรี โดยเน้นที่เนื้อหาสาระของดนตรีโดยเฉพาะ ไม่ใช่ในแง่ดนตรีกับสังคมและวัฒนธรรม
2. เป็นการศึกษาเฉพาะดนตรีแบบฉบับตะวันตกที่ตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลง (ตายแล้ว)
3. แหล่งที่ใช้ศึกษาหาความรู้ คือ เอกสารต่างๆอันเป็นหลักฐานที่จับต้องได้ ไม่ใช่ภาคสนาม

มานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) เป็นการศึกษาดนตรีที่กำลังดำเนินไปในปัจจุบัน มีอยู่ในปัจจุบัน โดยศึกษาที่ตัวดนตรีเอง พร้อมไปกับการศึกษาแนวคิดทางดนตรีของผู้คนที่สร้างดนตรี การใช้ดนตรี การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นดนตรีที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ยังไม่ตายตัว (มีชีวิต) เมื่อธรรมชาติของสาขาวิชาเป็นเช่นนี้ ในแง่ของวิธีการ ศึกษาจึงต้องมุ่งที่การศึกษาภาคสนามเป็นสำคัญ เพราะข้อมูลต่างๆล้วนแต่อยู่กับผู้คนที่ดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นที่จะศึกษานั้นนั่นเอง

สรุปได้ว่า วิชามานุษยดุริยางควิทยา

1. มุ่งศึกษาเรื่องราวทางดนตรีของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านตัวดนตรีและด้านวัฒนธรรม เป็นการศึกษาดนตรีที่ยังมีชีวิต ยังมีการเปลี่ยนแปลง โดยศึกษาในภาพรวมของธรรมชาติในการสร้าง สรรค์ดนตรีของมนุษยชาติ ทั้งด้านการสร้างการใช้และการถ่ายทอดทางดนตรีที่มักเป็นแบบมุขปาฐะ
2. เป็นการอธิบายข้อเท็จจริงทางดนตรี ในแง่เนื้อหาของสังคมและวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมเดี่ยวและวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างมนุษย์กลุ่มต่างๆ
3. มุ่งศึกษาภาคสนาม โดยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากแหล่งต่างๆที่พบเห็นในสนามอย่างไม่จำกัด ทั้งบุคคลและเอกสารหลักฐานที่ปรากฏในสถานที่ที่ศึกษา

แนวทางการศึกษาของตะวันตกกับแนวทางการศึกษาของไทย

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าดุริยางควิทยาตามแนวตะวันตก เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์การดนตรี คีตกวี นักดนตรี

ผลงานการประพันธ์และการบรรเลงดนตรี คุณลักษณะทางดนตรีของบทเพลงแต่ละเพลง ที่คีตกวีได้สร้างสรรค์ไว้ในอดีต โดยเฉพาะงานเฉพาะดนตรีคลาสสิกตะวันตก และเป็นการศึกษาจากเอกสาร เป็นสำคัญ ดังนั้นในกรณีที่เป็นการศึกษาเช่นเดียวกันนี้ในทางดนตรีไทย กล่าวคือ ศึกษาเรื่องราวของ ประวัติดนตรีไทย ทฤษฎีดนตรีไทย ลักษณะของบทเพลงไทย ก็สามารถจะเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาในเชิง “ดุริยางควิทยา” ได้เช่นเดียวกัน และถ้าจะใช้คำว่าเป็นการศึกษาในแบบของ *สยามดุริยางควิทยา* ก็ไม่ผิด และอาจจะถือได้ว่าการศึกษาดนตรีประเภทอื่นที่มีใช้ดนตรีแบบฉบับของไทย เช่น ดนตรีพื้นเมืองล้านนา ดนตรีพื้นบ้านดงมันจังหวัดสุรินทร์ ดนตรีหนังตะลุงนครศรีธรรมราช ฯลฯ เป็นการศึกษาในเชิงมานุษยดุริยางควิทยา ก็ย่อมได้เช่นเดียวกัน

การศึกษาดนตรีในภาพรวมไม่ว่าจะเป็นการศึกษาดนตรีในภูมิภาคใด วัฒนธรรมใด ก็สามารถศึกษา ได้ทั้งในแนวดุริยางควิทยา คือศึกษาเฉพาะตัวดนตรีที่ไม่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและศึกษาในเชิงมานุษยดุริยางควิทยา คือศึกษาทั้งตัวดนตรี ควบคู่ไปกับการศึกษาทางสังคมและวัฒนธรรมก็ได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้แล้ว แต่จุดมุ่งหมายในการศึกษานั้นๆ อย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นการศึกษาในเชิงมานุษยดุริยางควิทยาจะต้องคำนึงถึงหลักสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ ศึกษาดนตรีในเชิงวัฒนธรรมประการหนึ่ง และเป็นการศึกษาภาคสนามอีกประการหนึ่ง เท่านั้น

นักวิชาการที่เรียกตนเองว่า *นักมานุษยดุริยางควิทยา* แต่ศึกษาเฉพาะเรื่องราวของดนตรีเพียงอย่างเดียว เช่น วิเคราะห์โครงสร้างของบทเพลง ท่วงทำนอง จังหวะจะโคน เนื้อร้อง โดยไม่สนใจเรื่องราวทางมานุษยวิทยา และสังคมวิทยาที่ดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้อง จะเป็นนักมานุษยดุริยางควิทยาไปไม่ได้ แต่ผู้ที่สนใจศึกษาเฉพาะดนตรีท้องถิ่นโดยการศึกษาภาคสนาม ให้ความสนใจด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาไปพร้อมกับศึกษาด้านดนตรี และศึกษาตัวดนตรีอย่างมีระบบนั้น นับได้ว่ามีความเป็นนัก ดุริยางควิทยาอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามนัก *ดุริยางควิทยา* ตามความหมายเชิงวิชาการนั้นหมายถึงเฉพาะผู้ที่ศึกษาดนตรีแบบฉบับตะวันตกเท่านั้น

นักมานุษยดุริยางควิทยา ที่แท้จริง ต้องให้ความสนใจทั้งตัวดนตรี และความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เป็นเจ้าของดนตรีนั้นๆ อย่างไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ดังนั้นนักวิชาการทุกท่านจึงควรทำความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ให้ชัดเจน เพื่อป้องกันความสับสนทางวิชาการ การใช้ชื่อเรียกสาขาวิชาอย่างหนึ่ง แต่กลับดำเนินการเรียนการสอนการศึกษาอีกอย่างหนึ่งจึงไม่เป็นการสมควร เพราะเป็นการสร้างความเข้าใจผิดและหลอกตัวเอง

การศึกษาภาคสนาม

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าการวิจัยทางมานุษยดุริยางควิทยา เน้นที่การศึกษาวิจัยภาคสนาม เพราะเหตุว่าเป็นการศึกษาหาความรู้ ซึ่งได้แก่ดนตรีและวัฒนธรรมต่างๆของมนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมนั้น และจะต้องศึกษาตามสภาพความ

เป็นจริงในสังคมของมนุษย์แต่ละหมู่แต่ละเหล่านั่นเอง ดังนั้นต่อไปนี่จึงขอกกล่าวถึงหลักการศึกษาศาสนา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการวิจัยทางมานุษยวิทยา

ในเรื่องการศึกษาศาสนานั้น ขั้นแรกและเป็นขั้นที่สำคัญที่สุดที่จะต้องทำความเข้าใจ ก็คือการตอบ คำถาม 4 ข้อให้ชัดเจน กล่าวคือ 1) เราศึกษาศาสนาไปเพื่ออะไร 2) เราจะศึกษาอะไร 3) จะศึกษาจากใคร และ 4) จะศึกษาโดยวิธีใด

นักมานุษยวิทยาที่ที่จะต้องสำนึกไว้เสมอว่า ดนตรีไม่ใช่สิ่งที่จะอยู่ได้โดยเอกเทศ มิได้เกิดขึ้นมาเองและดำรงคงอยู่ตลอดไป แต่ดนตรีเป็นผลผลิตทางความคิดเชิงวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งสร้างขึ้นอย่างมีจุดมุ่งหมาย มีหน้าที่ในสังคม และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมนั้นเองเสมอไป ดังนั้นการศึกษาศาสนาที่สำคัญที่สุด

ประการแรก คือ การศึกษาสภาพสังคมของท้องถิ่น ศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่น ประการต่อมา คือ ศึกษาถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนอันเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ เพื่อทราบพื้นฐานความคิดของผู้คนในที่นั้นว่าเขามีความคิดอย่างไร และ ประการที่สาม คือ ศึกษาว่าความคิดนั้นๆ มีผลต่อการสร้างสรรค์ทางดนตรีของเขาอย่างไร ดนตรีมีลักษณะเฉพาะอะไร เขาใช้ดนตรีอย่างไร ดนตรีชนิดใดใช้ในกรณีใด ตลอดจนศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของดนตรีนั้นๆ ศึกษา วิธีการขั้นตอนในการสร้างเครื่องดนตรี การแต่งบทเพลง เนื้อร้อง การบรรเลงและการสืบทอดความรู้ทางดนตรีในสังคม

และที่จะขาดเสียมิได้ก็คือ ต้องทำความเข้าใจเรื่อง **ความหมาย** ของดนตรีและบทเพลงนั้น ซึ่งมีใช้ความหมายโดยอรรถตามตัวอักษรในภาษาที่ร้องเป็นเนื้อเพลง แต่เป็น **ความหมายโดยนัย** ความหมายในทางสังคม ความหมายเชิงลึก ที่โดยมากนักวิจัยซึ่งเป็นคนนอกวัฒนธรรม ไม่อาจเข้าใจได้ดีพอ

ขั้นตอนการศึกษาศาสนา

การศึกษาศาสนาเป็นหัวใจของการวิจัยทางมานุษยวิทยา เพราะเรื่องราวที่จะศึกษานั้นคือ ดนตรีที่มนุษย์ในสังคมกำลังใช้งานอยู่นั่นเอง การศึกษาศาสนามีขั้นตอนต่างๆ อย่างน้อย 4 ขั้น คือ 1. ขั้นเตรียมการ 2. ขั้นดำเนินการ 3. ขั้นวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลการศึกษา และ 4. ขั้น การนำเสนอผลการศึกษา

ขั้นเตรียมการ

การศึกษาศาสนาอาจทำได้ใน 2 กรณีหลักคือ (1) การที่นักวิจัยไปใช้ชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมศาสนานั้น เป็นระยะเวลาพอสมควรที่จะรู้ ตื้น ลึก หนา บาง ในฐานะที่เป็น “คนใน (Emic)” คนหนึ่งและ (2) การเดินทางไปอยู่ในวัฒนธรรมนั้นเป็นเวลาสั้นๆ แต่ไปบ่อยๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและเก็บข้อมูลต่างๆไปเรื่อยๆ จนกว่าจะครบถ้วน

หรืออาจจะใช้วิธีขอข้อมูลเพิ่มเติมทางไปรษณีย์ ทางโทรศัพท์ เมื่อมีความคุ้นเคยกันดีแล้วก็ได้ อย่างไรก็ตาม การที่จะออกสนามไปศึกษาเรื่องราวทางดนตรีของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง ควรดำเนินการดังนี้

หาข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราว สถานที่ และสภาพการณ์ต่างๆ ของอาณาบริเวณที่จะเข้าไปศึกษา ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาและการสำรวจเบื้องต้นเป็นสำคัญ แหล่งความรู้เบื้องต้นที่ช่วยได้มากก็คือ เอกสารเรื่องราวที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้าแล้ว ในการศึกษาเอกสารข้อมูลหรืองานวิจัยใดๆก็ตาม หลักสำคัญก็คือเมื่ออ่านแล้ว ต้องไม่ปักใจเชื่อโดยสนิทใจ แต่ถือเป็นความรู้ที่จะต้องพิสูจน์ทราบและศึกษาหาความจริงต่อไป เพราะเรื่องราวที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้านั้นเป็นข้อเท็จจริงในขณะนั้น ซึ่งไม่ใช่ความจริงตลอดกาล ความจริงที่ผู้วิจัยจะศึกษาต่อไป อาจจะคล้ายคลึงหรือแตกต่างออกไปจากสิ่งที่เคยเป็นมาในอดีตอย่างสิ้นเชิงก็ได้ ก่อนการศึกษาภาคสนามผู้วิจัยควรเขียน *เค้าโครง การทำงาน* หรือแผนการศึกษา เพื่อเป็นหลักการทำงาน หรือเพื่อเสนอขอทุนจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง (ถ้าจำเป็น) และก่อนที่นักมานุษยวิทยาคิวทยาจะออกไปศึกษาภาคสนาม จะต้องตอบคำถามเหล่านี้ให้ได้ อย่างชัดเจนเสียก่อน กล่าวคือ

1. เรื่องที่ต้องการศึกษาคืออะไร
2. จะไปศึกษา ณ สถานที่ใด หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดใด
3. จะเดินทางอย่างไร พาหนะที่ใช้คืออะไร หาได้ที่ไหน อย่างไร ค่าใช้จ่ายเท่าไร
4. ใครคือศูนย์อิทธิพล หรือบุคคลที่ควรไปพบเป็นครั้งแรก
5. มีผู้ใดเขียน หรือเล่าเรื่องราว เกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา หรือสถานที่ที่จะไปบ้างหรือไม่
6. จะไปศึกษาระยะยาว หรือ ระยะสั้น และจะไปกี่ครั้ง เมื่อไรบ้าง
7. ปัญหา และอุปสรรคที่อาจพบคืออะไร มีวิธีแก้ปัญหานั้นหรือไม่ อย่างไร

วิธีที่ดีที่สุดที่จะได้มาซึ่งคำตอบของปัญหาเหล่านี้ก็คือการสำรวจ ดังนั้นก่อนการเดินทางไปศึกษาภาคสนามจึงต้องมีการสำรวจข้อมูลก่อนเสมอ นักมานุษยวิทยาคิวทยาเมื่อใหม่มักใช้วิธี “ไปตายเอาดาบหน้า” แล้วในที่สุดก็มักจะพบว่าเป็นการไปตายดาบหน้าจริงๆ เพราะขาดการเตรียมตัว การไปตายดาบหน้าควรเป็นขั้นแรกของการศึกษาภาคสนามมากกว่า ซึ่งขั้นนี้จะมีความน่าตื่นเต้นมากที่สุดสำหรับผู้ที่ไม่เคยออกสนาม เพราะจะได้ผจญกับสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดเดาได้ โชคดีก็ได้ โชคร้ายก็เสีย และมีความเสี่ยงสูงต่อความล้มเหลว

ศึกษาข้อจำกัด ข้อจำกัดในการศึกษาภาคสนามแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน ข้อจำกัดโดยทั่วไปในการวิจัยมีอย่างน้อย 3 ด้าน คือ 1. ข้อจำกัดด้านระยะเวลา 2. ข้อจำกัดเรื่องสถานที่การเดินทาง และ 3. ข้อจำกัดเรื่องเงินทุน

ข้อจำกัดด้านระยะเวลา มี 2 ประเด็นคือ ประเด็นเวลาของนักวิจัย กับประเด็นเวลาของผู้ที่อยู่ในสนาม สำหรับนักวิจัยไม่น่าจะเป็นปัญหา มาก เนื่องจากนักวิจัยสามารถปรับเวลาของตนให้เหมาะสมกับงานได้ นอกจากผู้ที่มีงาน

ประจำยุ่งยากมาก แต่ข้อจำกัดด้านระยะเวลาของผู้ที่จะให้ข้อมูลหรือเรื่องราวของวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยจะไปศึกษานั้น ไม่สามารถจะกำหนดได้ตามใจ เนื่องจากกิจกรรมต่างๆของประชาชนที่อยู่ในวัฒนธรรมที่มีความเชื่อและพิธีกรรม พิธีการที่เกี่ยวข้อง กับ ฤดู ค่ำ วัน เดือน ปี นั้นจะเกิดขึ้นเฉพาะเวลาที่กำหนดเท่านั้น เช่น ประเพณีสงกรานต์ของ เชียงใหม่ ประเพณีแห่บั้งไฟของอีสาน ประเพณีซึกพระของชาวใต้ และการทำบุญออกพรรษา เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องศึกษาให้ถ่องแท้ว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมใด ของที่ใด จะมีขึ้นเมื่อไร จะได้ไม่ผิดพลาด

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพิ่มเติมหรือศึกษาแบบหาข้อมูลบุคคล หรือเรื่องราวโดยไม่ต้องการเก็บ ข้อมูลกิจกรรมการแสดงจริงๆขณะที่กำลังใช้งาน ก็เป็นการเหมาะสมที่จะไปออกสนามนอกเทศกาล เพราะเวลา นอกเทศกาล ประชาชนผู้ให้ข้อมูลจะมีเวลาว่างมากกว่า สามารถให้ข้อมูลได้มากกว่าในเวลาที่ยุ่งๆอยู่กับงาน เทศกาล

ข้อจำกัดด้านสถานที่และสภาพการเดินทาง การเดินทางไปศึกษาภาคสนามแบบเจาะลึก ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง นอกจากจะต้องพิจารณาด้านระยะเวลาดังกล่าวแล้วยังต้องคำนึงถึงการเดินทาง เข้าไปยังสถานที่นั้นๆอีกด้วย เพราะว่าสถานที่บางแห่งอาจเข้าไปได้เพียงในระยะเวลาจำกัด เนื่อง มาจากสภาพถนน ทางเดิน ป่าเขา หรือ ยานพาหนะที่จะใช้เป็นต้น ส่วนการเดินทางเพื่อการศึกษาแบบสำรวจเบื้องต้น เป็นการสำรวจพื้นที่ที่ต้องการ เดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อเก็บภาพกว้างๆเพื่อนำมาพิจารณาก่อนการตัดสินใจศึกษาแบบเจาะลึกนั้น จะต้องคำนึงถึงเส้นทางหรือแผนที่การเดินทางว่าจะเริ่มจากจุดใด ไปจุดใด เพื่อให้ได้ภาพรวมของข้อมูลที่ต่อเนื่อง สัมพันธ์กัน และสะดวกต่อการเดินทางมากที่สุดในระยะเวลาน้อยที่สุด เพราะจะมีผลต่อค่าใช้จ่ายและปัจจัยอื่นๆ อีกด้วย

ข้อจำกัดด้านการเงิน ผู้ที่ทำวิจัยไม่ว่าจะใช้เงินทุนส่วนตัว หรือได้เงินทุนอุดหนุนการวิจัยจากแหล่งใดก็ตาม ต้อง คำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นตามระยะทาง สถานที่ เวลา ตลอดจนค่าใช้จ่ายฉุกเฉินต่างๆด้วย ดังนั้น การวางแผนการ เดินทางที่ดี การศึกษาหาความรู้เบื้องต้น จากเอกสารก็ดี หรือจากบุคคลที่ดีจึงมีส่วนช่วยในการประหยัดค่าใช้จ่าย ทั้งสิ้น นักวิจัยจะต้องไม่ประมาทในกรณีนี้ เพราะหลายครั้งที่พบว่าค่าใช้จ่ายบานปลายจนเกินงบประมาณ

เตรียมตัวให้พร้อม

เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นมามากพอที่จะดำเนินการได้ ก่อนออกเดินทางก็ต้องเตรียมตัวให้พร้อมในด้านต่างๆ ต่อไปนี้

- ตรวจสอบสุขภาพ นักมานุษยวิทยาควรมีสุขภาพดีก่อนออกไปเผชิญกับสภาวะที่ไม่คาดหมาย เช่น สภาพอากาศที่ไม่คุ้นเคย อาหาร น้ำดื่ม ที่อาจมีเชื้อโรค เป็นต้น
- ตรวจสอบเครื่องมือ เครื่องมือเครื่องใช้ภาคสนาม เช่น กล้องถ่ายรูป กล้องถ่ายวิดีโอ ฟิล์ม เครื่องบันทึกเสียง ฟิล์ม ตลอดจนแบตเตอรี่ที่ต้องมากพอ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะต้องอยู่ในสภาพดีพร้อมที่จะใช้

งานได้ทันที และผู้ใช้ก็ต้องฝึกฝนการใช้งานให้คล่องแคล่ว ไม่เคอะเขินจนเกิดปัญหาเวลาใช้งานในสถานการณ์จริง

- ตรวจสอบแผนการเดินทาง และการยืนยันจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำทาง เป็นต้น

ขั้นตอนการ

เมื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและเตรียมตัวพร้อมแล้ว ขั้นต่อไปก็คือออกเดินทางไปสนามที่เลือกไว้ ในขั้นนี้ต้องอาศัยความเข้มแข็ง และความมุ่งมั่นในการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ต้องการ ซึ่งต้องอาศัยเทคนิควิธีการ ขั้นตอนและความรู้ด้านต่างๆ เช่น ความรู้ด้านจิตวิทยา มานุษยวิทยาและสังคมวิทยาตามที่ได้ฝึกฝนอบรมมา ตลอดจนสามัญสำนึก ตามโอกาสอันเหมาะสม เพื่อผลที่จะได้มา ซึ่งข้อมูล โดยเทคนิควิธีต่างๆ ได้แก่ การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ ซึ่งจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป การศึกษาภาคสนามนี้ กระทำได้ 2 ลักษณะคือ การศึกษาระยะสั้นและการศึกษาระยะยาว

การศึกษาระยะสั้น หมายถึงการไปอยู่ในสนามเป็นระยะเวลาสั้นๆ เช่น เพียง 2-3 วัน การออกสนามในลักษณะเช่นนี้ จำเป็นต้องลงสนามบ่อยๆเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนและเชื่อถือได้ การศึกษาระยะสั้นในที่นี้ยังหมายรวมไปถึงการสำรวจเบื้องต้นด้วย

การศึกษาระยะยาว เป็นการไปใช้ชีวิตร่วมกับผู้คนในสังคมที่เราต้องการจะศึกษา โดยไปอยู่ในสังคมนั้นในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมเลยทีเดียว ตัวอย่างการศึกษาลักษณะนี้ เช่นการศึกษาความเป็นอยู่ของลิงกอริลลา และการศึกษาความเป็นอยู่ของผีตอเหลือง ของนักมานุษยวิทยา เป็นต้น นักมานุษย ดุริยางควิทยาก็สามารถทำเช่นเดียวกันได้ การศึกษาระยะยาวนี้จะได้ข้อมูลที่เป็นจริงตามธรรมชาติ และเป็นข้อมูลภายในสังคมนั้นๆ มากกว่าและละเอียดกว่าการศึกษาระยะสั้น เว้นแต่การศึกษาระยะสั้นนั้นจะทำหลายๆครั้ง จนผู้คนในสังคมเกิดความไว้วางใจจึงจะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ละเอียดชัดเจนพอ ในขั้นนี้นักมานุษยดุริยางควิทยาจะต้องใช้เทคนิคและวิธีการศึกษาภาคสนามมากมาย อย่างแบบเนียน เช่น เทคนิคการผูกมิตร ศิลปะการเข้าถึงผู้คน การสังเกต การสัมภาษณ์ การจดบันทึก การบันทึกเสียง การบันทึกภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ตลอดจนการจัดเก็บวัสดุและเอกสารภาคสนาม ซึ่งจะได้อธิบายเป็นลำดับๆไป ในหัวข้อหลักการบันทึกข้อมูลภาคสนาม

คัดจากหนังสือ “หลักพื้นฐานทางมานุษยดุริยางควิทยา” ของ ปัญญา รุ่งเรือง